PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
HITTUDOMÁNYI KAR

„Akkor láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem alászállt az égből, az Istentől.” (Jel 21,2)

BEVEZETÉS A VÁROS TEOLÓGIÁJÁHOZ

EGY LEHETSÉGES MEGKÖZELÍTÉS VÁLOGATOTT FEJEZETEI

~ DISSERTATIO AD DOCTORATUM ~

Készítette: Sághy Ádám

Témavezető: Dr. Puskás Attila

Budapest 2021

Doktori kutatásaim középpontjában a dél-amerikai indíttatású kortárs városteológia állt és ennek lehetséges európai hozadékainak bemutatása, illetve kapcsolata olyan határterületekkel, mint az építészet, urbanizmus, képzőművészetek és a jogtudomány.
A XX. században, VI. Pál pápa *Evangelii Nuntiandi* enciklikájának ösztönző hatására, a dél-amerikai teológiai reflexió érlelte ki a város teológiájának gondolatát. Ferenc pápa már bíborosként, majd pápasága kezdetén központi témává emelte azt, hogy az egyház útja, az új evangelizáció a kultúra helyszínén, a városon keresztül vezet vissza az emberekhez. Munkámban arra törekedtem, hogy ennek a gondolatnak szisztematikus teológiai hátterét feltárjam és megalapozzam. Kutatásaimban azt vizsgáltam meg, hogy hogyan válik a „város", tágabban magának a kereszténységnek, másrészt, szűkebb értelemben a katolikus teológiának az egyik legfontosabb szervező tényezőjévé. A város ebben a tekintetben az emberi szabadság tereként vált megértetté, ez különösen is a jezsuita teológus Michel de Certeau munkáiban jelenik meg relevánsan. Ezért disszertációmból kiemelném Michel de Certeau munkásságának feldolgozását. Kutatásaim és az ebből kialakított téziseim de Certeau mellett a város és annak térelméletei kapcsán élő dialógusban és vitában volt Certeau kortársaival: Michel Foucault-val és Guy Debord-ral.
Így vizsgálódásaim alapvetően arra irányultak, hogy Michel de Certeau milyen módon kezelte és értette meg a várost, szemben a másik két szerzővel. Az ebben a vitában kialakított koncepciókat kapcsoltam össze a Latin-amerikai és Karib-tengeri Püspöki Konferenciák Tanácsa V. közgyűlését lezáró, ún. *Aparecidai dokumentum*ával. Így végeredményben kialakult a városnak egy olyan teológiai perspektívája és tartalma, amely képes alapul szolgálni a Ferenc pápa újraevangelizációs gondolatához, programjához. Emellett munkámat elsősorban introdukciónak fogtam fel, amely egy olyan fontos témát tárgyal, amely már most is a kortárs teológia egyik kiemelkedő szegmense, de ugyanakkor még igencsak kevéssé tárgyalt és kibontott. Másrészt, munkám egy lehetséges megközelítési módot is kijelöl a város teológiájához. Ez a lehetséges megközelítés azt jelenti, hogy munkámban megpróbáltam kijelölni azokat a pontokat, ahol a város beemelhető az egyes dogmatikus traktátusokba. A város és a szubjektum kapcsolata tekintetében mind a teológia kegyelemtani, mind teremtéstani része számára van érvényes mondanivalója.
A doktori témámon túlmenően szerettem volna megmutatni, hogy a XX. század egyik legkiemelkedőbb építészének életművében milyen központi szerepet játszik Aquinói Szent Tamás teológiája. Ezt egy külön fejezetbe szervezve tárgyalom, „*A szépség az*

igazság felcsillanása, Aquinói Szent Tamás igazságfogalmának megjelenése Mies van der Rohe építészetelméletében" címmel.
Értekezésemben a nagy skolasztikus teológus igazságfogalmának központi jelenlétét tártam fel szisztematikus igénnyel Ludwig Mies van der Rohe építészetelméletében, legfontosabb épületein keresztül. Ezzel azt kívánom vitaindítóként bemutatni, hogy a modern és kortárs teológia sokszor olyan határterületeken van (volt) jelen, ami egészen eddig kívül esett a látókörünkön. Ahogyan a modern építészetben, mind tartalom, mind forma szempontjából termékenyen volt jelen a skolasztikus teológia, úgy fordítva, az építészetnek is lehet döntő hatása a teológiára nézve, ha feltárjuk és megértjük azt. Munkám végére a város teológiájának egy sajátos megközelítési és tartalmi irányát sikerült kialakítanom, amely összekapcsolja a dél-amerikai kortárs teológiai irányokat az európai hagyományokkal, illetve a már felsorolt határterületekkel.

Dolgozatomban a várost olyan összművészeti kategóriaként (*Gesamtkunstwerk*) fogom fel, amely képes saját kultúrájának és társadalmának sűrített emlékezetét megjeleníteni és egyben a megjelenítés formáival a jelen megélt összefüggéseit is kifejezi. A város egy olyan folyamatos oszcillációban jön létre, amely csak pillanatokra kristályosodik meg és ennek a folyamatnak általános, bár paradox jellemzője, hogy egy statikus állandóságban mégis mindig változik.
Bár fogalmilag is közelíthetünk a városhoz és, ahogyan később többször is utalni fogok rá, az egyes szaktudományok a saját hermeneutikájuk mentén definiálhatják is azt, mégis a maga teljességében kimerítően nem lehet fogalmi keretbe vonni. Éppen emiatt érvelek amellett, hogy a város egy sajátos (össz)művészeti kategória, amely magán hordozza a művészet ráción kívüliségét, ezáltal objektíven sosem behatárolható. Ez a határtalanság engedi meg azt a sokszínűséget és telítettséget, amelyet a város mint az emberi kultúra és civilizáció pergamenje hordoz magában. Ugyanez a határtalanság egyben Isten végtelenségére is irányíthatja gondolatainkat.

Ha a várost fogalmilag nem is tudom meghatározni, azt mindenképpen helyénvalónak érzem, hogy magának a város teológiájának egy lehetséges megközelítését adjam. Tágan már utaltam arra, hogy a várost a teológiai gondolkodás egyik szervező erejeként tekintem, ami végig jelen volt az egyház és teológia történetében.

Szűkebben igyekeztem olyan aspektusokat meghatározni, amelyek rámutatnak arra a tartalmakra, perspektívákra, amelyekről azt gondolom, hogy a város teológiájának részei. Ezek nem kimerítő és végleges, sokkal inkább töredékes aspektusok, annak a hermeneutikai közegnek és látásmódnak a lenyomatai, ahogyan ma a város teológiáját megközelíthetőnek látom.

A város teológiáján a következő aspektusokat értem:

– a dél-amerikai teológia által (*Aparecidai dokumentum*) elindított és később a Ferenc pápa megnyilatkozásaiban (*Evangelii Gaudium*) kibomló új, a nagyvárosból forrásozó nyelvi diskurzust.
–- Az argentin „*nép teológiájá*nak" egyes egyháztani irányait, különösen is, amelyek „*Isten hívő népére*" vonatkoznak.
– A szegénységnek mint társadalmi kirekesztettségnek, az ebből a teológiai háttérből forrásozó fogalmát és valóságát.
– A városnak mint Isten jelenlétének és cselekvése helyének teológiai reflexióját.
– A város és a kultúra dél-amerikai teológia által leírt modern egységének teológia értelmezését.
– A város mint az egyház terének teológiai reflexióját.
– A városnak mint az emberi szubjektum kialakulásának konstitutív elemének teológiai vizsgálatát.
– A városnak mint az emberi és társadalmi szabadság terének, közegének teológiai vizsgálatát.
– A városnak és a rossz (bűn) kapcsolatának (biblikus-dogmatikai) teológia értelmezését
– A városnak mint az egyház társadalmi tanításának megvalósulási közegének vizsgálatát.
– A városnak a katolikus teológia történetében játszott szerepének biblikus, fundamentális, dogmatörténeti és dogmatikai vizsgálatát.
– A városnak mint az építészet, urbanisztika, várostervezés és a teológia metszéspontjának megértését, különös tekintettel az egyéni és társadalmi szabadságra, illetve az emberi természet kiteljesedésének tekintetében.
– Városépítészet és a szakrális művészetek viszonyát.

Összefoglalva, munkában arra törekedtem, hogy az általam megfogalmazott feladatok mentén Ferenc pápának a dolgozatom 2. fejezetében bemutatott teológiai látképére reagáljak. Megkíséreltem kialakítani egy olyan módszertant, ami közelebb visz a város megértéséhez. Célom volt olyan útjelzőket azonosítani, amelyek segíthetnek, szűkebb értelemben a teológiának, ebben a kultúrában megjelenni; tágabb értelemben a kereszténységnek, önmagára ismerni ebben a városi valóságban.

A 3. fejezetben a városnak a Szentírásban megjelenő fontosabb képeit igyekszem beazonosítani.
A 4. fejezetben a teológiatörténet általam kiemelt pontjain, a korai kereszténység idején, és a középkori város kapcsán próbálom vázolni a város teológiatörténeti jelentőségét és annak hatásait.
Az 5. fejezetben a várost mint a személy, ezen belül is a keresztény egzisztencia egyik konstitutív elemét vizsgálom Max Weber és leginkább a chicagói iskola elméletének fényében.
A 6. fejezetben a XX. század építészetének két alakjának munkásságát elemzem. Le Corbusier egy olyan hagyomány részese, amely lényegében már egy évszázada kereste annak gyakorlati lehetőségét, hogy az emberi természetet, és ezzel együtt a társadalom erkölcsi életét „helyreállítsa", „kiteljesítse". Le Corbusier ennek módját az otthonból kiinduló városépítészeti koncepciójában találja meg, amely legalább két ponton erősen keresztény alapokon nyugszik. Külön vizsgálom az ő kapcsolatát Couturier abbé munkásságával, aki a modern művészeteket és építészetet a keresztény szakrális művészet és magának a kereszténység megújításának egyik alapjaként gondolta el. Ennek a központi fejezetnek a téziseit így foglalhatom össze:

I. A felvilágosodás nyomán formálódott modern technikai irányultságú ipari kultúra tájékozódásaiból jól látszik az ember elidegenedésének gyors folyamata, ezzel párhuzamosan a megváltásra-szorultságnak a tudata. Ezzel párhuzamosan van jelen a rossz kérdésének és az ember elidegenedésének kérdése és problémája.

II. Történeti kontextusban nézve már az 1789-es francia forradalom is a város és az építészet új formákba öntésével kívánta helyreállítani az ember és a társadalom etikai erkölcsi hiányait.

III. Le Corbusier ennek a hagyománynak a talaján gondolkodik, amikor az emberi természet „helyreállításáról” szól, melynek eszköze az otthonból (*lakógép*) belülről kifelé irányuló organikus városépítészet. Ennek visszahatása lesz az egyén és a társadalom etikai, erkölcsi megújulása, fejlődése.

IV. Le Corbusier antropológiai maximalizmusa (*modulor*) feltételezi azt a szabadságot, hogy az „emberi nézőpontból”, az ipari és technikai eszközöket jól integráló építészet és társadalmi program képes javítani, sőt legyőzni a strukturális rosszat.

V. Az általa vázolt problémákat és megoldási javaslatokat (tekintve, sok esetben keresztény háttérből származnak) kiegészítve, korrigálva, tartalmilag megnevezve a teológia sok fogalma, a kinyilatkoztatás üzenete nyerhetne érthetőséget a társadalomban.

VI. Couturier atya modern művészetek és építészet irányába tett gondolatait a következőképpen lehet visszaadni: a mindenkori művészetek, még ha nem is vallásos tapasztalásból alkotnak, akkor is a kortárs társadalom sajátos valóságának és életének képét tükrözik. A kereszténység számára ez az élet, mellyel találkoznia kell, ezzel van dolga. Ha nincs természetes, akkor természetfeletti sincs.

VII. Lafonti és couturieri értelemben vett kölcsönös párbeszédre, inkulturációra van szükség, ennek metodológiája jól kialakítható Le Corbusier és Couturier közös munkájából, illetve a kereszténység megelőző tapasztalatából.

VIII. A katolikus teológia szemszögéből főbb értelmezésre váró pontok:
A modern, ipari kor és technika Le Corbusier-i célra irányítottságának két döntő elemét lehetne integrálni: az technika eszközei és vívmányai, ahogyan a ronchampi kápolnánál láttuk, alkalmasak arra, hogy kifejezzenek vallási tapasztalást, teológiai tartalmakat jelenítsenek meg a kor forma- és anyagnyelvén.
A piaci és profitorientált iparnak szociálissá és társadalmivá kellene válnia, ami nem jelenti a magántulajdon, vagy az etikus profit feladását.

IX. Az urbanizmus, és a város az, amely struktúrájában legjobban érinti az emberi egzisztenciát és természetet, így annak egymáshoz való közelítése, az emberből kiinduló városépítészet az emberi szabadság határai között közelebb viheti az embert saját teremtett valóságához. Ennek mintája a szerzetesség és annak építészeti és társadalmi hagyománya lehet.

A 7. fejezetet lényegében az *Evangelii Gaudium* fentebb elemzett pontjainak teoretikus hátterének tekintem. Guy Debord és Michel de Foucault általam elemzett munkái arra adhatnak sok tekintetben magyarázatot, hogy hogyan alakul ki az a városi-kulturális valóság, mely ennyire korlátozza, sőt Debord esetében, teljesen megszünteti az emberi szabadságot, és mik voltak ennek a szellemi és gazdaság-politikai tényezői. Ebből adódik a sok tekintetben kegyelemtani kérdés: létezik még szabadsága az embernek?

Az EG 71-75 megértéséhez, meglátásom szerint, Michel de Certeau munkája nyújtja a legjobb hátteret. Certeau már a '80-as években kutatásai középpontjába a városok „néma tömegének" cselekvő-hétköznapi praktikáit állította, akik idegenként folytonosan úton vannak (sétálnak) egy olyan rendszerben (városban), melyet nem ők alakítottak ki, aminek a kultúráját nem ők hozták létre. Certeau fő művében egyértelműen Debord és Foucault determinizmusával száll vitába, de eközben azzal, amit feltár, azt az utat is segít megérteni, ami a modern nagyváros emberéhez és ezáltal a város magjához vezethet el. Ennek az útnak a bejárása szükséges ahhoz, hogy a kereszténység a maga mélységeivel együtt megélje azt, ami emberi, s, hogy mi, keresztények *„a tanúságtétel kovászaként lépünk be a kihívások szívébe, bármely kultúrában, bármely városban, akkor az jobbá teszi a keresztényt és megtermékenyíti a várost."* (EG 75) Végül a 7. fejezetben két kortárs koncepció bemutatására tettem kísérletet.

Disszertációm nem tartalmaz önálló szisztematikus részt. Ennek oka, hogy téziseimet és szisztematikus következtetéseimet fejezetenként foglaltam össze, aktualizáló értelmezésekben. Célszerűnek láttam, hogy az eltérő perspektívájú határterületekkel dialógusban lévő teológiai szövegek külön-külön hordozzák azokat a megállapításokat, amelyekből ma megközelíthetőnek vélem tartalmilag is a város teológiáját. Így azok megmaradnak saját kiindulási közegükben, így véleményem szerint nem szenvednek kárt azzal, hogy azokat kiemelem onnan.

Célom az egyes határterületek teológiai olvasatával és megismerésével az volt, hogy mind teoretikusan mind a gyakorlat oldaláról megismerjem a várost és annak szerepét a teológia történetében. Ezzel megalapozva egy lehetséges városteológiát.

Doktori kutatásaim alatt egy, ebben a témában publikált tanulmány jelent meg: SÁGHY Ádám, *A középkori város teológiai és jogtörténeti jelentősége*. In: *Szabályozáskomplexitás*. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXV. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest. 2021.
Illetve a témám egy súlyponti része több fejezetben is beépítésre került és megjelent a Wappler Ádám kollégámmal kiadott kötetembe: SÁGHY Ádám – WAPPLER Ádám, *Bevezetés az Újszövetségbe*. Szent István Társulat, Budapest 2021.
Emellett kutatási témám széles teret kapott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szent II. János Pál Pápa Kutatóközpontjában is, ahol a 2020-as évben alakult meg a *Helyi közösségek – Isten városa kutatócsoport*, melynek tudományos titkári feladatait látom el. A kutatócsoportban a várost mint a teológia, a jog, az urbanisztika, és az építészet határterületét vizsgáljuk és elemezzük.